

Jarl Storbom

Torsten Rudenschöld ja Mikael Johnsson-Soininen – vertailevia näkökohtia

Suuret kasvatukselliset projektit vaativat tulisieluja, jotka Suskovat asiaansa ja kestävät taistelun loppuun saakka. Tällaisia hahmoja olivat Ruotsissa Torsten Rudenschöld ja Suomessa Mikael Johnsson-Soininen. Edellinen sai aikaan sen, että 1800-luvun keskivaiheilla kansakoulu voitti ja jälkimmäinen ajoi pitkään sekä ala- että yläkansankoulun asiaa ja hänestä tuli loppujen lopuksi vuoden 1921 oppivelvollisuuslain isä. On yhtäläisyyksiä ja myös eroja.

Torsten Rudenschöld

Kreivi Torsten Rudenschöld tuli ensin oman yksityisen sisäoppilaitoksen opettajaksi Djurgårdenilla ja sitten yhteiskuntakriitikoksi ja koulunuudistajaksi, mainitsevat useat elämäkerran kirjoittajat. Tämän toteaa Gunnar Richardson mainiossa Rudenschöldin elämäkerrassaan. Rudenschöld puuttui kehitykseen, kun vuoden 1842 kouluohjesääntö oli vahvistettu mutta ei oikein toiminut. Ohjesääntö koski periaatetta, että kaikilla oli velvollisuus hankkia määrätty tiedot ja taidot ja seurakuntien oli pakko perustaa kouluja ja ottaa opettajia. Valtio vastasi opettajien kouluttamisesta ja antoi määrärahat määrättyjen kansakoulujen toimintaan. (Richardson 1998, 126)

Rudenschöld valittiin Otterstadin seurakunnan koulun johtokuntaan (Skaraborgin läänissä) ja hän laati seurakunnan koululaitoksen suunnitelman. Tämä lähetettiin Skaran tuomiokapitulille vahvistamista varten.

Samanaikaisesti Rudenschöld perusti koulun Läckön linnan läheisyyteen. Koulu toimi muutamissa torpissa. Koulu oli kolmevuotinen, siinä oli lukija-, ylilukija- ja eliittiluokka. Viimeksimainittu perustettiin luultavasti siksi, että sen oppilaista

tulisi aloittajia, avustavia opettajia. Vielä samanaikaisesti Rudenschöld käynnisti linnassa uskontokoulun eliittioppilaille ja niille, jotka jo olivat "ruotukoulun" läpäisseet. Molemmat koulut muodostivat yhdessä Läckö-mallin. Toukokuussa 1848 Rudenschöld esitti sen kuninkaalliselle majesteetille ja sen jälkeen kun Skaran tuomiokapituli oli antanut puoltavan lausunnon, kuninkaallinen majesteetti myönsi koululle 800 riikintaalaa kolmeksi vuodeksi. Koulu koski kaikkia lapsia lähi-alueilla. Pitäjän eliittikoulusta piti tulla yhteinen peruskoulu kaikille yhteiskuntaluokille ja kaikkiin yhteiskuntatarkoituksiin.

Rudenschöld oli vuonna 1845 julkaissut teoksen Ajatuksia säätykierrosta ja vuonna 1846 toisen teoksen nimeltään Säätykierroksen toimeenpanosta sen perusteella, että hän oli neuvotellut liberaalien johtohenkilöiden kuten Erik Gustaf Geijerin ja Johan Gabriel Richertin kanssa.

Rudenschöld ajatteli, että koulu olisi oikea foorumi säätykiertoon tai että se antaisi perustan siihen. Rudenschöld keikeli jatkossa Källandsön koulussa. Hän sai vuonna 1851 määrärahan pidennyksen koululle ja vuonna 1853 maan hallitus myönsi hänen matkojaan varten 800 riikintaalaa viiden vuoden ajaksi. Oli tullut lukuisia kutsuja, jotta hän auttaisi koulun organisoimiseen eri seurakunnissa.

Sen ohella, että Rudenschöld oli monivuotisen valtakunnallisesti tunnetun koulukokeilun toteuttaja Läckön ja Källandsön mailla, hänellä oli enemmän rooleja. Hän oli: keskustelija sanomalehdissä ja aikakauslehdissä kasvatuksellisista ja koulupoliittisista kysymyksistä.

Rudenschöld tuli nyt kiertäväksi "valtakunnalliseksi kouluntarkastajaksi", jolla oli eduskunnan ja hallituksen valtuutus, ja edelleen organisaatiokonsultiksi kouluhallitusten ja seurakuntien kutsusta. Hän osallistui vuosien 1856–1858 säätyeduskuntaan. (Richardson 1998, 155)

Seurauksena hänen toiminnastaan perustettiin monta kansakoulua ja vuonna 1847 lapsimäärä oli 191 307 ja vuoteen 1859 se nousi 330 242:een. Samaan aikaan tutkinnon suorittaneiden opettajien lukumäärä nousi 1 513:sta 2 792:een. Sen lisäksi silloin toimi 1 449 epäpätevää opettajaa.

Rudenschöld kirjoitti vuonna 1856 kirjan "Ruotsin kansakoulun käytännön järjestäminen", koska hän oli saanut uusia kokemuksia matkoiltaan vuosina 1854 ja 1855. Hallitus osti tämän kirjan ja sitä levitettiin 2 500 kappaletta.

Rudenschöldin mukaan piti perustaa monta pikkukoulua, joissa oli alempipalkkaisia, useimmiten kiertäviä opettajia, jotka yhteistyössä kotien kanssa antoivat perustavaa lukuopetusta ja jossain määrin kirjoitus- ja laskentaopetusta. Lisäksi piti perustaa kiinteitä kouluja kansakoulun ylemmäksi osastoksi, niin sanotuksi eliittikouluksi. Hän puolsi myös niin sanottua uskontokoulua, missä pappi oli johtajana ja tämä koulu toimisi vain kerran viikossa.

Mitä Rudenschöld sai aikaan eduskunnan valiokuntatyöskentelyssä? Tuloksena oli k.asetus vuonna 1858: pikkukoulusta tuli valmistava, alempi osasto kansakouluun. Keväällä 1858 hän jatkoi matkojaan, mutta vuoden 1859 puolella hän meni sairaana Uppsalaan ja kuoli siellä toukokuussa 1859. (Richardson 1998, 187)

Rudenschöldin panoksesta mainittakoon vielä, että hän puhui innokkaasti opettajankoulutuksen puolesta. Sitä vastoin hän ei hyväksynyt vaihto-opetusta, lancasteropetusta, joka tosin kukoisti hänen aikanaan.

Kun Rudenschöld tahtoi, että hänen ruotukoulunsa tulisi tavallisen kansakoulun korvikkeeksi hän sai vastustusta osakseen. Vuonna 1859 eduskunta päätti perustaa pikkukoulun ennen varsinaista kansakoulua ja antoi maaseudun lahjakkaille lapsille korkeamman kansakoulun lisäkoulutuksena ("påbyggnad").

Pikkukoulun tehtävä oli valmistaa oppilasta isoa koulua varten. Tämä vahvistettiin vuosien 1863 ja 1864 asetuksissa, jolloin myös järjestettiin luokkia varsinaiseen kansakouluun ja kiellettiin vaihto-opetus.

Rudenschöldin toiminta aikaansai valtiollisen kansakoulutarkastuksen vuonna 1861 ja muutaman vuoden kuluessa naisseminaari sai erityisen harjoittelukoulun, jota kutsuttiin Valtion normaalikouluksi tytöille. (Sjöstrand 1970, 165)

Mikael Johnsson-Soininen

Suomessa tilanne oli toisenlainen. Uno Cygnaeus sai Mikael Johnssonista, vuodesta 1907 Soininen, tosi kilpailijan. Tämä "kansakoulun isä" sai aikaan ensimmäisen kansakouluasetuksen vuonna 1866, seminaariasetuksen, Jyväskylän kansakouluseminaarin sekä ruotsinkieliset Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn seminaarit ja vuonna 1869 myös Suomen kouluylitarkastuksen, mihin hänet nimitettiin maamme ensimmäiseksi kouluylitarkastajaksi. (Nurmi 1988)

Toisaalta Mikael Johnsson sai aikaan sekä pikkukoulun, alemman kansakoulun, että myöhemmin korkeamman kansakoulun ja jatkokoulutuksen ja kaiken lisäksi hän toteutti vuoden 1921 oppivelvollisuuslain, missä kaikki nämä koulu- muodot vakiinnutettiin.

Myös koulupolitiikkona ja hallintovirkamiehenä Soininen ajoi kasvatustieteellisiä ja kasvatusorganisatorisia asioita. Hän tutki käytännössä ja teoriassa kasvatustiedettä ja syventyi itse didaktiikkaan ja metodiikkaan. Soininen oli tavattoman monipuolinen kasvatustieteilijä. (Stormbom 2002)

Perustan julkiseen toimintaan Johnsson loi savokarjalaisessa ylioppilaskunnassa, missä hän oli aktiivinen ennen ja jälkeenkin Amerikan matkaansa vuosina 1884–1885. Keväällä 1887 hän sai aikaan sen, että ylioppilaskunnan rahastoista voitiin myöntää ylioppilaille ulkomaisia opintomatkoja varten

lainoja. Hannes Gebhardin kanssa Johnsson oli vuonna 1899 Pellervo-seuran perustajia. Tämä seura edisti osuustoimintaa maaseutuväestön keskuudessa. Ylioppilaat, heidän joukossaan Soininen, olivat aikaisemminkin vastanneet tiedotustoiminnasta maaseutuväestölle ja tekivät sen myös Pellervo-seurassa. Sitä paitsi Soininen tovereineen teki laajoja maaseutumatkoja ja löysi tutkimusmatkoillaan ihmeellisen Suomen.

Soininen sai vähitellen luottamustehtäviä, hän toimi muun muassa Suomen Kasvatustieteellisen Seuran puheenjohtajana vuosina 1892–1893 ja myös Seuran aikakauslehden toimituskunnan jäsenenä sekä Seuran lukusalin ja kirjaston hallituksen jäsenenä 1890-luvulla. Samanaikaisesti hän sai hyvin paljon vaikutteita professori Waldemar Ruinilta, joka oli vannonut herbartilainen, eniten Ruinin väitöskirjasta Luonteenmuodostuksen didaktisista apuvälineistä. (Stormbom 2001, 12–43)

Dosenttina ja ylimääräisenä professorina Soininen luennoi yliopistossa ja piti konferensseja normaalilyseossa kerran kuu-kaudessa lähinnä opettajakokelaille. Aiheet olivat yleensä herbartilaisia: vuonna 1891 yleisesti herbart-zilleriläinen oppi, vuonna 1896 herbart-zilleriläinen opetus suunnitelma ja menetelmäoppi jne. Vuosina 1901–1902 käytettiin Ruots. normaalilyseossa M. Johnssonin uutta työtä Opetusoppi I. Soininen oli Ruinin sijaisena vuosina 1891, 1896 ja 1915. Silloin hän toimi Ruots. ja Suom. Normaalilyseon tarkastajana. Soininen teki kasvatustieteellisissä luennoissa akateemisilla jatko- ja lomakursseilla kansakoulun opettajille selkoa kasvatustieteellisestä opetuksesta. Tämä tapahtui vuosina 1894–1906 Suur-Savon keskus-seurojen tilaisuuksissa ja vuodesta 1907 Helsingin Yliopiston kesäkursseilla. (Niskanen 1958, 31)

Johnsson teki useita hänen kasvatustieteellisen kehityksen kannalta tärkeitä opintomatkvoja kuten Amerikkaan vuosina 1884–1885, vuonna 1892 Saksaan, Sveitsiin ja Ranskaan, vuonna 1897 Saksaan, Italiaan ja Sveitsiin, vuonna 1898 Ruotsiin ja Norjaan, vuonna 1901 Pietariin, Tarttoon, Saksaan, Tanskaan

ja vuonna 1906 Saksaan, Itävaltaan, Böömiin, Italiaan, Sveitsiin ja Hollantiin. Ei voi ihmetellä Soinisen matkoja Saksaan, koska saksalainen kulttuurivaikutus oli voimakasta vuosisadan vaihteen Suomessa. Haluttiin olla länsimaisia, eikä ryssiä, "mongooleja" eli "barbaareja". Vuosisadan lopulla venäläistämisyrietykset olivat jokseenkin vahvat.

Soininen kirjoitti ahkerasti lehtiin ja puolusti kannanottojaan, nimittäin oppivelvollisuutta, yleistä kansakoulua, kansalaisen sivistystä, raittiusta. Tässä artikkelissa keskitytään hänen toimintaansa oppivelvollisuuden hyväksi ja hänen pedagogisiin panoksiinsa.

Soinisen suuret kysymykset

Sen seurauksena, että Johnsson teki opintomatkan Yhdysvaltoihin hän kirjoitti väitöskirjansa vuonna 1887. Tämä käsitteli muun muassa koulu- ja oppivelvollisuutta yleisen kansankasvatuksen ideana.

Johnsson sai Amerikasta yhtenäiskouluajatuksen. Tämä tarkoitti, että kaikkien oppilaiden piti käydä "peruskoulua" ja sitten keskikoulua.

Johnsson käsittelee oppivelvollisuutta myös myöhemmissä kirjoissa. Vuonna 1894 hän julkaisi "Kansakoulu jokaiseen kylään eli kysymys koulu- ja opetusvelvollisuudesta" (artikkeleina vuosina 1892 ja 1893 Valvojassa). Hän korostaa lasten oikeutta opetukseen eli perustietoihin. Hänen mielestään yhteiskunnasta on tullut heikon, suojattoman lapsen huoltaja ja sellaisena sen on valvottava, että lapsen oikeuksia ei rikota. Yhteiskunta huolehtii lasten fyysisestä ja aineellisista tarpeista ja sen on siten huolehdittava lapsen henkisistä tarpeista.

Johnsson on sitä mieltä, että hengen hoito on yhtä tärkeä kuin ruumiin ja että hyvä kasvatustapa on parempi perintö kuin jotakin muuta. Tiedon ja sivistyksen puute ei haittaa ainoastaan tietämätöntä ja sivistymätöntä, vaan myös koko hänen

ympäristöään. Meidän aikamme on demokraattinen aika, sanoo Soininen. Kaikilla sen tärkeimmillä pyrkimyksillä on sama alkuperä: vähäisten ja taaksejääneiden pyrkimys tulla rinnastetuksi etuoikeutettujen kanssa, heidän vaatimuksensa saada sama ihmisarvo ja nauttia vastaavista oikeuksista ja elinehdoista.

Sivistys on välttämätön edellytys kaikkeen demokratiaan. Opetusvelvollisuus on sekä oikeutettu että tarpeellinen.

Soininen katsoi, että pikkulastenkoulu perustettaisiin miltei joka kylään, mutta tässä tilanteessa piti tyytyä – eniten taloudellisista syistä – kiertokouluun, joka kasvatuksellisesti ei ollut tyydyttävää. Ilmeisesti Soininen oli sitä mieltä, että perustetaan koulu tai oikeammin otetaan opettaja määrättyä asukaslukumäärää kohti. Hyvin harvaanasutuilla seuduilla koulun piti toimia 2–4 paikassa. Tämä tarkoitti noin 1 000 asukasta kohti. Edelleen hän katsoi, että piti asettaa pikkulastenkoulut jonkinlaiseen kasvatukselliseen tarkastukseen ja aikaan saada perusteellinen opettajankoulutus.

Korkeampaa kansakoulua varten piti Soinisen mukaan saada koulu joka 60 lapsen opettamiseen eli joka 650–700 asukasta kohti.

Vuonna 1899 Johnsson julkaisi kirjan Kansansivistystyön järjestämisestä (26 s.). Tässä hän käsittelee erityisesti sitä ikäluokkaa, joka ei ollut saanut tätä tarvetta tyydytettyä varsinaisissa kouluissa. Hän kiinnitti huomiota niihin jatkokursseihin, jotka yleisillä varoilla järjestettiin kansakouluissa, vähintään 150 tuntia. Piti järjestää tätä sivistystoimintaa, hän korostaa, työtätekeville iltaopetuksena. Perus- ja jatkokurssien ansiosta tie aukenisi niille kansalaisille, joiden kouluopetus oli laiminlyöty niin, että he voisivat saada yleistä kansalaissivistystä. Varsinainen kansakoulu loi varmimman pohjan tulevaisuuden kansalaissivistykselle, mutta tässä tapauksessa Soininen osoitti myös kansanopistoa, joka antoi apua tässä yhteydessä.

Näiden ehdotusten puolesta Soininen taisteli seuraavilla valtiopäivillä vuosina 1899–1910 ja 1919–1922, kansakoulutarkastajana, Heinolan seminaarin johtajana, ylimääräisenä kasvatustieteen professorina vuosina 1907–1917, kouluylivaltuutuksen ylijohtajana ja samalla kirkko- ja opetusministerinä vuosina 1918–1920. Hän antoi silloin monta lausuntoa asiasta. Tässä mainitaan vain Handledning vid inrättande af folkskolor på landet vuodelta 1900 ja Maalaiskansakoulun uudistamisesta – kokemuksia ja projekteja opetussuunnitelmakomitean työkentältä vuodelta 1916.

Soininen oli vuonna 1912 asetetun opetussuunnitelmakomitean puheenjohtajana ja kirjoitti itse suurimman osan mietinnöstä, kuten hänellä oli tapana ollessaan mukana komiteatyössä. Hän tähtäsi silloin johonkin yleiseen kansalaiskasvatukseen.

Soininen oli myös kaikin tavoin mukana, kun eduskunta vuonna 1910 hyväksyi lakiehdotuksen yleisestä koulupakosta mutta tsaari, Suomen suuriruhtinas, ei hyväksynyt lakia, koska V. Markovin senaatti oli antanut siitä kielteisen lausunnon.

Lopullinen lakiesitys annettiin 3. huhtikuuta 1919 kun Soininen oli kirkko- ja opetusministeri ja lopullinen käsittely tapahtui vuoden 1920 eduskunnassa. Kun lakiehdotus 9. huhtikuuta tuli täysistuntoon Soininen alleviivasi, että demokraattisessa yhteiskunnassa oli vaarallista, kun kansa oli sivistymättömän. Tästä oli saatu kauhea havaintoesimerkki, mihin päädyttään, kun pimeät sivistymättömät kansanryhmittymät olivat saaneet vallan, siis Venäjällä vuonna 1918. Demokraattisessa maassa täytyy olla varoja kansansivistykseen. Itsenäisyytemme ei ollut niin paljon riippuvainen pistimistä kuin opetuksesta, Soininen painotti (Stormbom 2002; oik. Voipio 1944, 431). Lakiehdotus hyväksyttiin Soinisen lähes 30 vuotisen taistelun jälkeen.

Vertailevia näkökohtia

Vuosi Torsten Rudenschöldin kuoleman (1859) jälkeen syntyi papinpoika August Mikael Johnsson (1907 Soininen). Hän eli vuoteen 1924. Kahta koulunuudistajaa ei voida suoranaaisesti verrata toisiinsa. He elivät eri aikoina ja eri maissa. On kuitenkin hämmästyttävää, kuinka suuria yhtäläisyyksiä heidän pyrkimyksissään oli. Tietysti oli olemassa myös eroavaisuuksia.

Rudenschöld oli merkittävä säätyläinen. Koska hän oli kreivi, häntä oli totuttu arvostamaan ja kuuntelemaan. Ilmeisesti hän oli oppinut mies, jonkinlainen autodidakti, itseoppinut, joka tosin oli opiskellut Uppsalan yliopistossa kolme vuotta. Luultavasti hän oli ensin omaksunut valistusfilosofian ja sitten idealistisen romantiikan, Ruotsissa nimeltään göötläisyys. Kreivi oli sen ajan kulttuuripersoona, joka ensin toimi upseerina, sitten suurmaanviljelijänä ja ruukinjohtajana. Samanaikaisesti hän perusti kotona kouluja, missä hän opetti alaistensa torpparien lapsia.

Mikael Johnssonista tuli lehtori ja vuodesta 1887 filosofian tohtori. Hänestä kehittyi johtava hahmo. Rinnan Waldemar Ruinin kanssa hän edusti herbartilaista kasvatustiedettä, systemaattista kasvatusoppia ja hänestä tuli siinä yhteydessä myös suomen kielen kehittäjä.

Tätä tarvittiin venäläistämisyhkimyksiä vastaan. Johnssonista tuli edelleen vuonna 1891 kasvatustieteen ja didaktiikan dosentti, vuonna 1907 ylimääräinen kasvatustieteen professori, kansanedustaja ja puoluejohtaja, kirkko- ja opetusministeri ja kouluylihallituksen ylijohtaja. Hän meni tällä tavalla sekä akateemiselle että poliittiselle tielle.

Molemmat koulunuudistajat yhtyivät sääty-yhteiskunnan koulupolitiikan liberalisointiin, mutta eri tavalla. Molemmat ajattelivat, että kaikki kävisivät kansakoulua riippumatta säätyjärjestelmästä ja siten yhteiskunnan demokratisointi alkaisi.

Rudenschöld ei pohtinut säätylaitoksen häviämistä, kuten Johnsson-Soininen vaan säätykiertoa. Molemmille oli oleellista, että kaikki kävivät kansakoulua.

Johnsson oli saanut idean koulu- ja oppivelvollisuudesta Amerikasta, kun hän oleskeli siellä opintomatalla, Rudenschöld ilmeisesti Ranskasta, Rousseaulta, ja idealistisesta romantiikasta Manhemsförbundetista, perustettu vuonna 1815. Tässä kohdin Pestalozzikin pilkistää esiin. Pestalozzi oli 1800-luvun alussa nähnyt maatalouden varsinaisena elinkeinona koko kansalle. Hän löysi ihanteensa maataloudesta kuten myös C. L. Almqvist. Rudenschöldin elämäkertoja Gunnar Richardson kiinnittää tässä Rudenschöldin kohdalla huomiota lähteiden puutteeseen.

Kun Johnsson tosin niin myöhään kuin vuonna 1894 lausuu että "Aikamme on demokraattinen aika, kun vähäpätöiset ja syrjäytetyt pyrkivät tulemaan tasaveroisiksi etuoikeutettujen kanssa" ja "Sivistys on edellytys kaikkeen demokratiaan" tämä olisi yhtä hyvin voinut olla Rudenschöld.

Häneltähän oli vuosina 1845 ja 1846 ilmestynyt kaksi kirjettä säätykierrosta. Rudenschöldin "sockenelitskolan" tulisi kehittää yhteiseksi peruskouluksi kaikille yhteiskuntaluokille ja kaikkiin yhteiskuntatarkoituksiin. Samat ajatukset toistuvat hänen myöhemmissä selostuksissaan ja kirjeissään.

Rudenschöld halusi luoda alemman kolmeluokkaisen koulun (seurakuntien puitteissa). Johnssonilla oli aluksi samanlainen ajatus. Rudenschöld taas onnistui kiertävänä "valtakunnantarkastajana" jokseenkin toteuttamaan tämän, kun taas Soininen onnistui läpiviemään (kuntien puitteissa) alemman kaksiluokkaisen kansakoulun ja neliluokkaisen korkeamman kansakoulun, jolla myös oli jatkoloukka.

Sääty-yhteiskunnassa Rudenschöld oli toimeliaana 1850-luvulla ja siellä hän käytännöllisesti katsoen sai aikaan pikkukoulun pakollisena. Tämä tarkoittaa koulupakkoa. Hän esitti myös ajatuksen tähän liitetystä opettajankoulutuksesta, mutta

kansakouluseminaareja oli jo järjestettyinä valtiollisina laitoksina.

Johnsonilla oli siinä suhteessa helpompaa, koska Suomella oli oma seminaariasetus vuodelta 1866. Sekä Suomessa että Ruotsissa aikaansaatiin 1800-luvun lopulla monta kansakouluseminaaria, esimerkiksi Suomessa vuonna 1899 Heinolan seminaari, missä Johnsson-Soininen oli ensimmäisenä johtajana.

Molemmat koulunuudistajat olivat merkittäviä yhteiskunta- ja koulukeskustelijoita sekä sivistyskirjoittajia. Molemmilla oli tavallaan poliittinen ura. Siinä suhteessa Johnsson-Soinisella on etusija, koska hän on poliittisesti suuntautunut ensin vanhasuomalaisena ja sitten edistyspuolueen johtajana.

Loppujen lopuksi voidaan ihmetellä, mikä oli näiden kahden ero. Kreivi Rudenschöld opetti kokeilukouluissaan Läckössä ja Källandsössä ja Johnsson-Soininen toimi opettajana oppikouluissa Helsingissä ja kokeilukoulussaan Pukinmäellä. Oliko ratkaisevaa se, että Johnsson-Soininen teki akateemisen karriäärin ja aikaansai herbartilaisen kasvatustieteen ja didaktiikan suomeksi? Hän meni yhä enemmän käytännöstä teoriaan ja Rudenschöld kehittyi päinvastaiseen suuntaan: yhteiskuntateoreetikosta koulunperustajaksi.

Näiden kahden ansiosta Ruotsi sai koulupakkonsa vuosina 1842, 1882 ja 1897 (k.asetukset) ja "lopullisesti" vuonna 1919 ja Suomi sai kouluasetuksensa vuosina 1866 ja 1898 sekä 1921 opetusvelvollisuutensa. Tämä tarkoittaa koulunkäyntiä lapsen täytettyä 7 vuotta aina 14 vuoden ikään ja Ruotsissa 7–15 ikävuoteen.

Lähteet

Bang, N-Hall & Rud, B. 1931. *Uppfostrans och skolans historia. Föreläsningar för lärare och skolledare*. Stockholm: PA. Norstedt & Söner.

- Berg, Fridtjuv. 1942. Hur folkskolstadgan tillkom. En riksdagshistorisk öfversigt. Med anledning af halfsekel-festen den 18 juni 1892. Stockholm: Svensk lärartidnings förlag.*
- Engström, Eric. 1994. Användning af biografiskt material i pedagogisk forskning. En öfversikt. Stockholms univ:s Ped Änstitution sept. 1994.*
- Fremling, Mathias (Matthaeus). 1920. Föreläsningar i pedagogik och didaktik. Ped.skr. utg. av Sveriges allm.folkskolärarefförenings, litteratursällskap. Lund: A.-B. Ph. Lindstedts.*
- Husen, Torsten. 1985. Utbildning i internationellt perspektiv. Stockholm: Liber.*
- Lindström, Aslak. 2001. Tie oppivelvollisuuden säätämiseen. Koko kansan koulu-oppivelvollisuutta. Helsinki: Suomen Kouluhistoriallinen Seura–Opetushallitus. 15–100.*
- Niskanen, E. A. 1958. pro gradu Mikael Soinisesta. Jyväskylä.*
- Nurmi, Veli. 1988. Uno Cygnaeus suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kouluhallitus–Skolstyrelsen.*
- Richardson, Gunnar. 1998. Torsten Rudenschöld. Samhällskritiker och skolreformatör. Stockholm: Carlsson bokförlag.*
- Ruin, Waldemar. 1910. Uno Cygmaeus och pedagogisk politik. Tidskrift för Pedagogiska föreningen i Finland. Helsingfors. 315–322.*
- Sjöstedt, C. E. & Sjöstrand, Wilhelm. 1975. Skola och undervisning i Sverige, och andra länder. Stockholm: Natur och kultur.*
- Sjöstrand, Wilhelm. 1970. Pedagogiska grundproblem i historisk belysning. Lund: Gleerups.*
- Stormbom, Jarl. 1991. Folkskolförordningen 1866 och skolordningen 1872 – två epokgörande skollagar i Skolhistoriskt arkiv 21 utg. av Svenska skolhistoriska föreningen i Finland r.f.Helsingfors. 5–42.*
- Stormbom, Jarl. 2001. Pedagen och filosofien Waldemar Ruin. Skolhistoriskt arkiv 26. Helsingfors. 7–43.*
- Stormbom, Jarl. 2002. Mikael Johnsson-Soininen, läropiikten och pedagogiken. Skolhistoriskt arkiv nr 28. Helsingfors.*

Voipio, Aarni. 1944. Mikael Soinisen elämä. Helsinki: Otava.

Öhman, Per-Johan. 1998. Mentalitet och mentalitetsfonnering. Kommentarer och exempel. Föreläsning vid konferensen Pedagogik-historisk forskning 10-12. sept. 1998 vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Suomenja Ruotsin kouluohjesäännöt

Kongl. Stadgan den 18 juni 1842 angående folkundervisningen i riket m.m. Samling af kongl. förordningar, stadganden m.m. 12. Stockholm: P.A. Norstedt & Sönder 1874. Kungliga biblioteket.

Kongl. Maj:ts fömyade nådiga stadga angående folkundervisningen i riket 20 januari 1882. Nya folkskolestadgan m.fi. författningar rörande folkundervisningen jernte sakregister-Bruhn, A.Th.: Samling af kongl.förordningar, stadganden rn.m. Stockholm: P.A.Norstedt & Söner 1882. Kungliga biblioteket.

Folkskolestadgan med dithörande författningar utkonma till den 15 september 1914. Trettonde upplagan. Stockholm: P. A.Norstedt & Söner.

Kerkkonen, Kaarlo. 1916. Folkskole-handbok etc. Helsingfors: G. W. Edlund.

Lönnbeck, G. F. 1901 Folkskolans handbok etc. Helsingfors: G. W. Edlund.

Meinander, Ragnar. 1953. Finlands folkskollagstiftning. Helsingfors. Söderström & C:o.

Svenskspråkigt referat

Aret efter Torsten Rudenschölds död (1859) föddes prästsonen August Mikael Johnsson, 1907 Soininen. Han levde till 1924, varför de två skolreformatörerna inte är direkt kommensurabla.

De levde dessutom i skilda länder. Men det är därför frapperande hur stora likheterna är i deras strävanden. Naturligen kan man också uppvisa skillnader. Rudenschöld var en betydande ståndsperson. Tack vare hans egenskap av greve var

man van att se upp till honom och lyssna till hans ord. Uppenbarligen var han också en lärd man, som anammade upplysningsfilosofin och sedan idealismen-romantiken med göticismen. Men Johnsson – sedermera Soininen – var såorn prästson och lektor saint från 1887 filosofie doktor, en i sarnhället ledande person, sorn vid sidan av professor Waldemar Ruin stod för den herbartianska pedagogiken, som vid sekelskiftet 1900 bl.a. framstod sorn ett vapen i kampen mot förrysknigen i Finland.

Johnsson blev vidare 1891 docent i pedagogik och didaktik, 1907 extraordinarie professor i pedagogik, ecklesiastikminister 1918–1920 och var i början av 1920-talet generaldirektör för skolöverstyrelsen i Finland. Greve Rudenschöld var en kulturpersonlighet, en lärd man, tydligen något av en autodidakt, som efter tre studieår i Uppsala, då han främst läste juridik, blev officer och sedan storjordbrukare och bruksförvaltare men samtidigt stod för några egna privatskolor där hemma. Han ville undervisa de anställdas barn.

Båda skolreformatörerna. anslöt sig till liberaliseringen av ståndssamhället och den liberala skolpolitiken. Båda tänkte sig att alla oavsett ståndsindelningen skulle gå i folkskola och så skulle demokratiseringen av sarnhället ta sin början. Den skillnaden mellan dem noteras att Rudenschöld inte tänkte sig ståndsnivellering, vilket var fallet med. Johnsson-Soininen, utan ståndscirkulation, åstadkommen främst genom folkskolan. Johnsson-Soininen tänkte sig ståndsnivelleringen genom att alla skulle förbrödras i folkskolan. För båda reformatörerna framstod det som nödvändigt att alla barn gick i folkskola.

Johnsson hade fått iden om skol- och läroplikt i Amerika under en studieresa där, Rudenschöld uppenbarligen från Frankrike-Rousseau- och det idealistisk-romantiska Manhemsförbundet som grundats 1815. Här skymtar också Pestalozzi, som i början av 1800-talet såg jordbruket som den egentliga näringen för hela folket. Pestalozzi fann idealet i lantli så-

som tydligen även C. L. Ahnquist. Gunnar Richardson-Rudenschölds biograf-framhåller här bristen på källor. John Landquist kallar (1942) Rudenschöld för den svenske Pestalozzi.

När Johnsson, visserligen så sent som 1894, betonar att "Vår tid är en clemokratisk tid, då de ringa och tillbakasatta strävar att bli likställda med de privilegerade" och att "Bildning är en förutsättning för all demokrati" kunde det lika väl ha varit Rudenschöld som anfört detta tidigare, på 1840- eller 1850-talet. Han har nämligen alldeles likadana tankegångar anförda i sina skrifter 1845 och 1846 Tankar om ståndscirkulation och Tankar om ståndscirkulationens verkställighet samt Svenska folkskolans praktiska ordnande 1855. Rudenschölds ide om att ståndscirkulationen skulle ske genom att alla gick i samma skola var egenligen också Johnssons. Rudenschölds "sockenelitskol" skulle utvecklas till en "gemensam elementarskola för alla samhällsklasser och med alla samhällssyften". Samma tankar återkommer i hans senare redogörelser och brev. Ensam är Rudenschöld om att bli småskolans fader.

Rudenschöld ville skapa en lägre treklassers skola för alla inom ramen för alla församlingar och det lyckades honom också att som kringresande "riksskolinspektör" tämligen förverkliga detta, medan Johnsson lyckades med konststycket att inom kommunema åstadkomma en både lägre tvåklassers folkskola och en 4 klassers högre folkskola med en fortsättningsklass. Saken löstes definitivt genom 1921 års läropliktslag, vilken Johnsson-Soininen var med om att genomdriva i riksdagen.

På ståndsriksdagen var också Rudenschöld verksam under 1850-talet och praktiskt taget där genomdrev småskolan som ett obligatorium. Detta innebär skolplikt. Han tänkte sig även en därtill ansluten lärarutbildning, men folkskollärarseminarierna hade ordnats som statliga inrättningar.

Johnsson-Soininen hade i det fallet det lättare emedan Finland sedan 1866 hade en egen seminarieförordning av 1866. I slutet av 1800-talet tillkom i Finland-lik som i Sverige ganska många folkskoleseminarier, bl a 1899 Heinola seminarium, där Johnsson från det året blev seminariedirektor.

Båda skolreformatorerna blev betydande samhälls- och skoldebattörer och skribenter, båda med politisk anstrykning, varvid försteget bör ges åt Johnsson-Soininen, som var direkt politiskt engagerad först som gammalfinne och under den första självständighetstiden som ledare av framsteppartiet.

Sist och slutligen undrar man vilken skillnaden var mellan de två, emedan greve Rudenschöld också undervisade i sina Försöksskolor i Läckö och Källandsskolor – åtta stycken – och Johnsson-Soininen fungerade som lärare i experimentiskolan i Boxbacka. Det skulle då vara att Johnsson-Soininen gjorde en akademisk karriär och utarbetade en herbartiansk pedagogik och didaktik. Han gick därigenom alltmer från praktiken till teorin och Rudenschöld utvecklades alltmer i motsatt riktning: från samhällsteoretiker och -debattör till skolgrundare.

Det som båda skolreformatorernas insats ledde till var i Sverige skolplikten av 1882 och 1897 och skolordningen 1898 i Finland. Rudenschöld var ju inte med om att realisera skolplikten, medan Johnsson-Soininen rentav stod fader för läropliktislagen 1921, men de två skolreformatorerna åsyftade ju en folkskola som obligatorisk grundskola, ibland kallad bottenskola, då man tänkte att skolgången kunde fortsättas i läroverket.

Båda skolreformatorerna åsyftade skolplikt, Johnsson-Soininen sist och slutligen läroplikt. Det är emellertid svårt att finna någon nämnvärd skillnad, då den svenska läroplikten av 1882–1897 även innebar möjlighet till undervisning i annan skola än folkskolan eller i hemmet. 1919 tillkom den "slutliga" skolplikten.

Den finländska läropliktslagen av 1921 innehöll motsvarande stadganden. Likaså stadgades i båda fiffeln en skolgång från fyllda 7 till fyllda 14 års ålder i Sverige och från 7 till 15 i Finland.

De komparativa synpunkterna har här gått i hermeneutisk, biografisk riktning tack vare forskare såsom Wilhelm Sjöstrand, G. Richardson, P-J. Ödman, Eric Engström och Jarl Stormbom. Den komparativa metodiken kan studeras bl a hos George Z. F. Bereday 1964: *Comparative Method in Education*. N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, Jarl Bengtsson & Ulf P. Lundgren 1969: *Utbildningsplanering och jämförelser av skolssystem*. Lund: Studentlitteratur, Wilhelm Sjöstrand 1970: *Introduktionskurs till pedagogiken, forskningen om utbildningsprocessen*. Stockholm: Natur och kultur, Per Rand et al 1971: *Komparativ pedagogikk*. Oslo etc: Universitetsforlaget, Sverker Lindblad & Erik Wallin (red) 1982: *Från förskola till högskola i olika länder. Introduktion till komparativ pedagogik*. Lund: Studentlitteratur och Reijo Raivola 1984: *Vertaileva kasvatustiede. Tampereen Yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja A: tutkimusraportti 30/1984. 2.painos*.

Den komparativa metodiken har tillämpats av artikelförfattaren i t. ex. "Folkskolförordningen 1866 och skolordningen 1872 – två epokgörande skollagar", *Skolhistoriskt arkiv* 21/1991 och "Comenius ja Forselius-vertailevat näkökohdat" (Comenius och Forselius-komparativa synpunkter) i *Suomen kouluhistoriallinen seuras årsbok* 1991. Vart tog egentligen den komparativa studien i pedagogiken vägen?